

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Курила Володимира Івановича на дисертаційне дослідження Шатернікова Миколи Івановича «Господарські суди у системі суб'єктів адміністративного права», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження. Основою розвитку будь-якої держави як самостійного та незалежного утворення є її економіка. У зв'язку з цим кожна країна приділяє значну увагу створенню економічно привабливого середовища, розвитку ринкових відносин, свободи підприємницької діяльності тощо. Частиною таких заходів є запровадження механізмів охорони та захисту економічних відносин, а також захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності. Останній реалізується у формі закріплення та гарантування кожному суб'єкту підприємницької діяльності права на судовий захист, який забезпечується завдяки діяльності господарських судів. Саме через надання особі права на судовий захист створюється ефективний засіб юридичного захисту економічних відносин в державі. Однак, такий захист не можливий без належним чином організованого та відповідним чином забезпеченого господарського судочинства, де незалежні та самостійні господарські суди мали б можливість об'єктивно та неупереджено вирішувати господарські спори. Це насамперед здійснюється шляхом організаційно-правового забезпечення діяльності господарських судів, формою реалізації якого є адміністративні правовідносини, під час яких господарські суди набувають адміністративно-правового статусу, регламентованого нормами адміністративного законодавства.

Враховуючи потребу у системних змінах щодо підвищення якості та ефективності діяльності господарських судів з охорони та захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, беручи до уваги істотні зміни у законодавстві про судоустрій, значну актуальність отримують

проблеми удосконалення організаційно-правового забезпечення діяльності суду, у тому числі і господарського. Зокрема це стосується дослідження особливостей господарських судів як суб'єктів адміністративного права. Враховуючи комплексність означеного питання, поряд з необхідністю удосконалення самої процедури розгляду господарських справ, потребує свого системного підходу дослідження питання адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів, а також характеристики статусу господарських судів як суб'єктів адміністративного права, функцій та завдань зазначених суб'єктів, їх направленості. Окремим аспектом означеної проблематики є потреба у науково обґрунтованих рекомендаціях щодо вдосконалення адміністративно-правового статусу господарських судів. Про таку потребу свідчить не тільки недостатність наукових розробок із цієї проблематики, недосконалість правового регулювання в зазначеній сфері, а й ті законодавчі зміни щодо судоустрою (стосовно правосуддя), які останнім часом відбулися у національному законодавстві.

Таким чином, зазначене вище, свідчить про актуальність дисертаційного дослідження Шатернікова Миколи Івановича, а також його значення для подальшого розвитку юридичної науки та правозастосовної практики у сфері організаційно-правового забезпечення діяльності господарських судів.

Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., п.п. 2.1, 2.2, 2.5, 2.6, 7.1, 7.28 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, схвалених Вченою

радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (протокол № 2), планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Харківського національного університету внутрішніх справ, зареєстрованих в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр., – «Правоохоронна функція української держави» (номер державної реєстрації 0113U008192), що додатково підтверджує актуальність обраної теми.

Концептуальною основою дисертаційного дослідження, яка визначила мету дослідження, є встановлення сутності та особливостей господарських судів як суб'єктів адміністративного права, а також надання науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення їх адміністративно-правового статусу (с. 4-5). Її втілення відбулось за рахунок виконання таких завдань, як: визначення ролі та місця господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права; узагальнення поняття й ознак адміністративних правовідносин за участю господарських судів; надання характеристики правовим засадам діяльності господарських судів та місця серед них адміністративно-правового регулювання; розкриття поняття та структури адміністративно-правового статусу господарських судів; систематизація завдань та функцій господарських судів як суб'єктів адміністративного права; встановлення адміністративних повноважень господарських судів; окреслення поняття та видів юридичних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права; опрацювання пропозицій щодо напрямків вдосконалення юридичної відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права тощо (с. 5). Як свідчить ознайомлення із текстом дисертаційного дослідження всі завдання виконанні повно та на належному науковому рівні.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень дисертаційного дослідження забезпечується використанням автором сучасних загальнонаукових та спеціальних методів та прийомів наукового пізнання

(діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий методи, метод прогнозування та інші) (с. 5-6). Крім того, належний ступінь наукової обґрунтованості і достовірності результатів дослідження забезпечено завдяки використанню здобувачем наукових праць вітчизняних фахівців у галузі філософії, соціології, загальної теорії держави і права, теорії управління, адміністративного права, господарського права, інших галузевих правових наук. Вагомою є емпірична база дослідження, яку становлять узагальнення практики діяльності господарського суду, політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні й аналітичні матеріали. Слід відмітити і той факт, що при підготовці дисертації автором було використано власний досвід практичної роботи в судовій системі, а отже проблеми, які виникали під час його практичної діяльності були відображені в дисертаційному дослідженні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження М.І. Шатернікова є однією з перших спроб на узагальненому рівні, з використанням сучасних методів наукового пізнання та урахуванням новітніх досягнень юридичної науки, зокрема науки адміністративного права та останніх змін законодавства, яке регламентує організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, визначити сутність та особливості господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права та запропонувати авторське бачення шляхів удосконалення їх адміністративно-правового статусу, що дозволило його авторові обґрунтувати низку нових положень і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань.

Так, заслуговує на підтримку наведене автором розуміння ролі та місця господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права, згідно якого цей суд є самостійним структурним елементом у національній судовій системі, який розташований у ній з урахуванням таких принципів її побудови як спеціалізація, інстанційність і територіальність. При цьому здійснюючи свою діяльність господарські суди можуть підпадати під дію норм адміністративного права у зв'язку із чим набувати статусу суб'єктів

адміністративного права (с. 30). І цілком справедливо в цьому контексті зазначається, що реалізація господарським судом його повноважень обумовлює вступ його у адміністративно-правові відносини. Щодо останніх, то як вказує здобувач, адміністративні правовідносини за участю господарських судів являють собою врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в межах яких шляхом реалізації державно-владних повноважень вирішуються питання, пов'язані із належним функціонуванням господарських судів, здійсненням їхніх завдань і функцій (с. 43). Також автором послідовно проведено вивчення особливостей таких відносин (с. 32-35) та кола їх учасників. До числа яких цілком обґрунтовано віднесені такі суб'єкти адміністративного права як: Президент України, Верховна Рада України, Вища рада юстиції, Державна судова адміністрація України, Вища кваліфікаційна комісія суддів, органи суддівського самоврядування (с. 36-43).

Продовженням дослідження питання господарського суду як суб'єкта адміністративного права стало з'ясування автором специфіки правових засад діяльності цих судів, у тому числі і місце серед них адміністративно-правового регулювання. Основою якого є адміністративно правові акти, авторське визначення поняття якого наведено на с. 60. В результаті проведеного дослідження здобувач дійшов також цілком обґрунтованого висновку, що особливе місце серед актів, на рівні яких визначено правові засади діяльності господарських судів посідають підзаконні нормативно-правові акти (с. 65), які є результатом адміністративно-правового регулювання їх діяльності. Такий різновид правового регулювання автором охарактеризовано як визначену й врегульовану нормами адміністративного права діяльність органів державного управління, що здійснюється шляхом прийняття адміністративних актів задля упорядкування суспільних відносин в сфері організації господарського судочинства, а також підтримання функціонування господарських судів на належному рівні (с. 65).

Позитивно можна оцінити результати дослідження автором питання

адміністративно-правового статусу господарських судів. Так, з використанням логіко-семантичного методу ним поглиблено понятійний апарат, зокрема запропоновано визначення поняття «адміністративно-правовий статус господарських судів» як встановлену в нормах адміністративного права сукупність ознак, що з урахуванням завдань, функцій і повноважень даного органу визначає правове положення даних органів серед інших суб'єктів адміністративно-правових відносин (с. 82), а за допомогою системно-структурного методу здійснено спробу уточнення структури адміністративно-правового статусу господарських судів (с. 82). Продовженням отриманих результатів стало дослідження здобувачем питання завдань та функцій господарських судів як суб'єктів адміністративного права. За результатами якого ним вказано, що будь-які завдання господарських судів, в тому числі як суб'єктів адміністративного права, будуть пов'язані із досягненням кінцевої мети, тобто здійсненням господарського судочинства, а до їх числа зокрема віднесено ті, що: стосуються їх взаємодії та координації з іншими суб'єктами правоохоронної системи; пов'язані із кадровим забезпеченням своєї діяльності; пов'язані із здійсненням контрольної діяльності всередині даних органів; ті, що стосуються матеріально-фінансового й інформаційного забезпечення їх діяльності тощо (с. 86, 91). У свою чергу, як узагальнення точок зору науковців, здобувачем небезпідставно вказується, що функціями господарських судів як суб'єктів адміністративного права слід розуміти визначені в законах і підзаконних нормативно-правових актах конкретні заходи, що обумовлені завданнями зазначених суб'єктів і направлені на їх виконання, за допомогою реалізації яких здійснюється регулюючий вплив на об'єкти управління в сфері організації та забезпечення господарського судочинства (с. 94-95), а основоположною функцією господарських судів як суб'єктів адміністративного права виступає виконавчо-розпорядча функція (с. 100). І такий погляд на їх функції цілком можна підтримати.

Цілком логічним та обґрунтованим є висновок дисертанта про

можливість виділення як самостійного об'єкта дослідження адміністративних повноважень господарських судів, під якими він розуміє закріплені в правових приписах (об'єктивному праві), санкціоновану й забезпечувальну державою, в тому числі державним примусом, сукупність їх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які взаємообумовлюють та доповнюють один одного (с. 111), а суб'єктивні права й юридичні обов'язки господарських судів як складові їхніх повноважень не можна розглядати відокремлено один від одного (с. 114).

Становлять науковий інтерес висновки автора щодо юридичних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права, які охарактеризовано як сукупність нормативно-правових актів, на рівні яких визначено правові засади функціонування господарських судів як суб'єктів адміністративного права (с. 122). В роботі проведено змістовний їх аналіз, де до числа основних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права автором віднесено наступні: законність; незалежність; неупередженість; незмінюваність суддів; незмінюваність складу суду; позапартійність; недоторканість; функціонування автоматизованої системи документообігу суду; державний захист (с. 144).

Позитивною рисою дисертаційного дослідження є те, що здобувачем послідовно розкрито зміст та виявлено сутність юридичної відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права та послідовно визначено напрямки вдосконалення цього інституту. Слушною є позиція дисертанта, щодо до структури юридичної відповідальності слід відносити як позитивну відповідальність господарських судів (вчиненні учасниками таких правовідносин активних дій по добросовісному та належному виконанню своїх юридичних обов'язків) (с. 147), так і негативну відповідальність господарських судів (притягнення винних у скоєнні правопорушень осіб до відповідальності та настання небажаних для них наслідків) (с. 153). На цій підставі він дійшов висновку, що інститут юридичної відповідальності під час здійснення діяльності господарськими

судами в якості суб'єктів адміністративного права виступає додатковою й дуже важливою гарантією належного їх функціонування (с. 166), а негативна юридична відповідальність під час діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права може бути декількох видів: матеріальна, дисциплінарна, цивільна, адміністративна та кримінальна (с. 167).

Наукова і практична цінність дисертації полягає в тому, що теоретичні положення і практичні рекомендації, які знайшли своє відображення в дисертації, можуть у подальшому використовуватися для подальшої розробки проблематики системи та правового статусу суб'єктів адміністративного права, удосконалення чинного законодавства та відповідної практики його реалізації, а також в освітньому процесі. Результати дослідження вже використовуються, про що свідчать акти їх впровадження.

Вищезазначені положення та інші одержані результати дослідження є достатніми для позитивного сприйняття роботи, свідчать про їх новизну, актуальність та значення для науки адміністративного права.

Повнота висвітлення результатів та висновків дисертації у наукових публікаціях. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, досить повно викладено в 6 наукових статтях, що визначені як фахові з юридичних дисциплін, у тому числі в одному зарубіжному науковому виданні, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Аналіз дисертації та автореферату М.І. Шатернікова дає підстави констатувати ідентичність автореферату і основних положень дисертації. Дисертацію й автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог.

Зауваження та рекомендації. У роботі містяться й інші слушні положення, висновки та пропозиції.

Зауваження та рекомендації. Разом з тим, визнаючи загалом належний теоретичний рівень дисертації М.І. Шатернікова, її практичне

значення, варто зазначити, що це не виключає можливості критичного підходу до окремих висновків та пропозицій здобувача, зупинитися на деяких зауваженнях більш конкретно. Зокрема:

1. Не досить чітко сформульовано понятійний апарат зокрема, ведучи мову про адміністративний правовий акт, визначення якого наведено у вступі (с. 7), дисертант одночасно вживає термін «адміністративний акт» (с. 60, 65). Як вбачається, було б логічним дотримуватися уніфікованої термінології.

2. Додаткової аргументації потребує висновок про те, що адміністративний правовий акт – це підзаконний правовий акт, що містить норми адміністративного права, оскільки такі норми можуть міститися і в законах України (с. 60).

3. Потребує уточнення позиція автора щодо структури адміністративно-правового статусу господарських судів. Зокрема, це стосується завдань і функцій цього органу, повноважень та компетенції, прав та обов'язків, правосуб'єктності тощо (с.115).

4. Не досить переконливими є аргументи щодо необхідності прийняття Закону України «Про мережу та територіальну юрисдикцію судів загальної юрисдикції України» (с. 126), адже більшість питань наразі вирішується чи повинна бути вирішена у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

5. Потребує додаткового обґрунтування віднесення автором до гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права принципу рівності, адже ця конституційна засада є переважно гарантією прав суб'єктів підприємницької діяльності при розгляді справ господарським судом (с. 167).

Водночас, висловлені зауваження лише характеризують складність досліджених проблем, які багато в чому мають дискусійний характер, що свідчить про актуальність досліджуваної автором проблематики, і ніяким чином не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

Теоретичні результати й наукові положення, які містяться в дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий вклад здобувача в

юридичну науку. Вдалих і логічно поєднаний вибір у дослідженні питань, їх актуальність, розумне співвідношення теоретичних міркувань та прикладів з практики, чіткість викладу матеріалу, аргументованість наукових висновків і узагальнень свідчать про належний науковий рівень проведеного дослідження та підготовки здобувача. Виконане М.І. Шатерніковим дисертаційне дослідження сприяє розв'язанню ряду теоретичних і практичних питань, що мають значення для підвищення ефективності функціонування системи суб'єктів адміністративного права, у тому числі і в частині виконання господарськими судами виконавчо-розпорядчої функції.

Викладене дозволяє зробити **висновок** про те, що дисертаційне дослідження «Господарські суди у системі суб'єктів адміністративного права» є завершеною науковою працею, у якій її автором отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для науки адміністративного права та діяльності з організаційно-правового забезпечення функціонування судової гілки влади в частині господарських судів, сама робота та автореферат дисертації відповідають вимогам п.п. 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Шатерніков Микола Іванович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

**Офіційний опонент –
завідувач кафедри адміністративного
та фінансового права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

В. І. Курило

